Új magyar jogtörténet

Wenzel Gusztáv múlt századi művét – Magyarország jogtörténeti vázlata – követően egy kivételtől – *Béli Gábor: A magyar jogtörténet az államalapítástól 1848-ig* (Pécs, 1995) – eltekintve nem született olyan tudományos munka, egyetemi tankönyv, amely a magyar jog történetét önállóan (nem az alkotmánytörténettel együtt) dolgozta volna fel. Az Oziris Kiadó gondozásában nemrégiben megjelent *új Magyar jogtörtént* – amely már az elmúlt száz évet is felöleli – ugyancsak a fenti művek szerkesztési elvét vallja magáénak. Régebben *„általánosabb volt az a megoldás, hogy a szerzők az alkotmánytörténetbe ágyazva, vagy legalábbis annak kiegészítő részeként taglalták a jogtörténetet. Sorra születtek a -magyar alkotmány- és jogtörténet-, -magyar állam- és jogtörténet- címmel jelzett munkák, melyekben azonban szükségképpen megbomlott az egyensúly, az alkotmánytörténeti szempontok váltak uralkodóvá"* – olvasható a könyv előszavában. A kötet egyik célja tehát a jogtörténtnek az alkotmánytörténeti politikai ihletettségű kötöttségeitől mentes bemutatása volt. Ugyanakkor a szintén *Mezey Barna* szerkesztette tavaly megjelent *Magyar alkotmánytörténet* megrajzolta a jogfejlődés hátttereként a politika- és alkotmánytörténet tablóját, íly módon a két könyv együtt alkot egészet.

Két rövid szó-, illetve fogalommagyarázat a kiadvány tartalmának ismertetése előtt: a Magyar jogtörténet a feudalizmus, a feudalista jog fogalmát egészen 1848/1949-ig kiterjeszti (ennek okairól a könyv előszava bőséges magyarázatot ad), továbbá – száz évet ugorva – a szovjet mintájú jogrendszer kiépülésének korszakára leginkább a „szovjet típusú kísérlet" kifejezést használja.

Az első rész, amelynek szerzői *Beliznay Kinga, Horváth Attila, Mezey Barna, Révész T. Mihály* és *Zilinszy János*, a *Jogfejlődés és jogtörténet* címet viseli.

A Jog, jogrendszer, jogágak a magyar jogfejlődésben című fejezet áttekinti a magyar jogtörténet korszakait az ősi jogtól a szovjet típusú kísérletig, ismerteti a jogforrásokat.

A következő fejezet a jogtanítás és a jogtudomány kérdéskörét vizsgálja az első hazai egyetemalapítási kísérletektől kezdve a szocialista korszakkal bezárólag. E rész utolsó fejezete a magyar jogtörténetírás 18. századi kezdeteitől egészen – a

könyv vállalt korszakhatárát is átlépve – a közelmúltig, napjainkig tekinti át a jogtörténetírás és a jogtörténet-oktatás jelentősebb képviselőit.

Beliznay Kinga, Horváth Attila és Zlinszky János írta a könyv második, a magyar magánjog történetével foglalkozó részét.

Az első két fejezet az Árpád-házi királyok magánjogi jellegű intézményeit (földbirtok, szerződések, örökség) ismerteti, illetve a különböző jogfajták (személyi jog, dologi jog, kötelmi jog, örökjog) szerint tekinti át a rendi Magyarország magánjogát. Ez utóbbi fejezet írója, Zlinszky János szerint a hazai magánjog a 18-19. század fordulójáig nem volt lényegesen elmaradottabb, mint az európai átlag, s noha a magyar anyagi magánjog folyamatossága később megtört, a polgári korszakban sem maradt el az európai élvonaltól, sőt bizonyos területeken úttörő szerepet is vitt.

A Család és házasság az 1848 előtti magyar jogban című részt követően a magyar polgárjog történeti alapjaival foglalkozó fejezet 1848-tól 1945-ig tekinti át a jogfajták szerint választott tárgyat.

A magyar kereskedelmi jog történetét áttekintő fejezet – amely még a magyar értékpapírok történetét is tartalmazza – után a polgári házasság, család, gyámság és gondnokság jogtörténeti jellemzőiről olvashatunk.

Végül a második rész két utolsó fejezete a szovjet típusú átalakításnak a polgári jogra gyakorolt hatását elemzi (az 1949. évi IV. törvényig), illetve a szocialista családjog fejlődését tekinti át (az 1952. évi IV. törvényig).

A könyv harmadik részét – *A magyar büntetőjog története – Beliznay Kinga, Király Tibor, Lőrincz József, Máthé Gábor* és *Mezey Barna* írta. Az első fejezet a büntetőintézmények történetét a kezdetektől a polgári átalakulásig (1848/49-ig) dolgozza fel. E fejezet többek között tartalmazza a magyar büntetőjog korszakolását, ismerteti a középkori büntetőjog főbb ismérveit.

A következő fejezet a középkori büntetés-végrehajtás gyakorlatának jellemzőit (a büntetések nyilvánossága, a szemet szemért elv stb.) tekinti át. A fejezet írója, Mezey Barna szerint *„napjaink embere gyakran esik abba a hibába, hogy a feudális végrehajtás kegyetlenségét mai mércével ítéli meg. Ennél nagyobb igazságtalanságot a történelemmel szemben talán el sem lehet követni. Ezt a csapdát a reális értékelés érdekében mindenképpen el kell kerülni. S ezt csak egy módon tekintjük, ha nem mai értékeinket vetítjük vissza a múltba, nem a mai intézmények és megoldások másolatait próbáljuk évszázadokkal korábbi társadalmakban keresni"*.

A polgári büntetőjog története című fejezet a magyar büntetőjog kiemelkedő korszakát tekinti át. E korszak főbb állomásai a következők: az 1843. évi javaslat (amelynek börtönügyi tervezete jutott legtovább a törvényhozásban), a Csemegi-kódex megjelenése, valamint az I. büntetőnovella (1908), a dologházi törvény (1913) és a második büntetőnovella (1918) elfogadása.

A negyedik fejezet a polgári kori büntetés-végrehajtás kérdéskörét tekinti át. A korszak történeti előzményei közé tartozik a börtön és a szabadságvesztés-büntetés előtérbe kerülése (amely nálunk az abszolutizmus büntetőpolitikájának következtében, Mária Terézia és II. József uralkodása alatt ment végbe), majd pedig a reformkor fogházjavító mozgalma. A fejezet a korszak börtönügyi kodifikációjának és büntetési rendszerének ismertetése után áttér a büntetés-végrehajtás feltételeinek taglalására, sőt foglalkozik a rabsegélyezés, a fogházmisszió és az utógondozás korabeli helyzetével is.

A büntetőjog alakulása a szovjet típusú államban című anyagrészt – amely a büntető jogalkotás és a bírói gyakorlat változásait mutatja be – követően a harmadik rész utolsó fejezete a II. világháborút követő évtizedek büntetés-végrehajtásával foglalkozik, egészen a 60-as évek közepéig tekinti át a történteket. A koalíciós korszak jellemző büntetése a kényszermunka volt, erre az időszakra tehető a rabmunkáltatás átszervezése is. A szovjet modell érvényesítésének jegyében 1952-ben a börtönügy irányítását a Belügyminisztérium vette át. A sztálini korszak jelentős fejleménye a Büntetés-végrehajtási szabályzat megjelenése 1955-ben. *„Az 1956 októberében kirobbant forradalom a büntetőpolitika - félfordulatára- késztette a politikai hatalom birtokosait, s az 1950-es évek végétől már tapasztalhatóak az első lépések a hazai büntetés-végrehajtás jogi garanciáinak megteremtésére, humán tendenciáinak erősítésére"* – írja a fejezet szerzője, Lőrincz József. A „szocialista korszak" legjelentősebb fejleménye a büntetés-végrehajtási szervezet visszahelyezése az igazságügy-miniszter irányítása és felügyelete alá 1963-ban. Az 1966. évi 21. törvény ismertetése után a fejezet röviden kitér a fiatalok büntetés-végrehajtásának a II. világháborút követő történetére is.

A könyv negyedik, a perjogok történetével foglalkozó részét *Horváth Attila, Kabódi Csaba* és *Pomogyi László* írta. Az első fejezet az eljárásjog feudális kori változásait követi nyomon, ismerteti az eljárási rendszereket, a perszemélyeket és az eljárási cselekményeket.

A polgári kori magyar perjog vázlata című fejezet az 1848/49. évi perjogi szabályozástól a polgári perrendtartás – amely alapjaiban nem változott egészében 1952-ig – tekinti át a korszak eljárásjogi fejleményeit.

Az utolsó fejezet az eljárásjogoknak a II. világháborút követő alakulását vizsgálja 1954-ig, különválasztva a büntető eljárásjog és a polgári eljárásjog történetét, bemu tatva a klasszikus polgári jogelvek szerint működő eljárásjog szétzúzásának folyamatát.

E rövid ismertetés természetesen nem tudta eléggé érzékeltetni a könyv tartalmi gazdagságát, újszerűségét és magas szakmai színvonalát. A magyar jog 1945 utáni történetéről még nem készült ilyen jellegű elemző munka. E korszak reális jogtörténeti megítélését másutt eddig nem olvashattuk. A kötet mindvégig az egyes jogágak saját intézményfejlődését tárgyalja, ami a korábbi alkotmány- és jogtörténetekhez képest az anyag kibővülésével és differenciálódásával járt. Ez az új jogtörténet az adott jogág adott korszakait mindvégig részletezően megismerteti, ugyanakkor a jogtörténeti folyamatokat és összefüggéseket is ábrázolja.

A könyv külön jelentőségét az adja egy börtönüggyel foglalkozó szakember számára, hogy a kötet lapjairól kirajzolódik a magyar büntetés-végrehajtás rövid története is. (A büntetés-végrehajtással kapcsolatos fejezeteket a magyar börtönügy történetének legjobb ismerői: Mezey Barna és Lőrincz József írták.)

Az arányos tagolás, a didaktikai és oktatástechnikai szempontok – talán még eddig nem hangsúlyoztuk, hogy egyetemi tankönyvről van szó – következetes érvényesítése a szerkesztő, Mezey Barna munkáját dícséri. A könyv részeihez fejezetekre bontott irodalomjegyzék társul. Név- és tárgymutató, valamint jogszabálymutató is készült a kiadványhoz, amely nemcsak tankönyvként, hanem a „Magyar alkotmánytörténet"-hez hasonlóan, illetve azzal együtt kézikönyvként is kiválóan használható.

Deák Ferenc